

ג'וינט ישראל אשלים
 יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון

מדינת ישראל
 משרד החינוך

משרד הרווחה
 השירותים החברתיים

המוסד לבטוח לאומי

בס"ד

דוח סיכום- התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער

התכנית פעלה בין השנים 2014-2019 בשותפות של ג'וינט- אשלים, מועצת תנועות הנוער, משרד החינוך, משרד הרווחה, ביטוח לאומי, קרן שלם, איגוד מנהלי מחלקות החינוך.

רקע

תנועות הנוער

תנועות הנוער הן גוף חינוכי מוביל ומרכזי בחינוך הלא פורמלי במדינת ישראל.

חברי התנועה, מצטרפים מתוך בחירה ופעילים במסגרות התנועתיות, החל מפעילות בסניפים מקומיים ועד מטה התנועה ומחלקותיה. את תנועות הנוער מובילים מבוגרים שממלאים תפקידים במטה התנועה, במחוזות ובסניפים מקומיים ולצידם בני נוער בגילאי 15-19 שממלאים תפקידי הדרכה והנהגה בסניפים (אבן, הימן ובורגר, 2016). כגוף מחנך מרכזי בחינוך הלא פורמלי התנועות משלבות מאפיינים יחודיים ובראשם נוער המדריך נוער מתוך דוגמא אישית ובגובה העיניים (תקנת תנועות הנוער, 2017).

החברות בתנועת נוער מהווה קרקע ייחודית לחוויה של התפתחות אישית, העצמה, תחושת שייכות לקהילה ולחברה וחינוך לשירות משמעותי ותרומה למדינה. זו גם תשתית משמעותית ביותר לרישות חברתי רחב שמסוגל לקדם את המוביליות החברתית, האישית והמקצועית של בני הנוער.

כיום פעילות בישראל 13 תנועות נוער המוכרות על ידי משרד החינוך ומייצגות את כל הקשת הפוליטית והחברתית במדינה. סניפי התנועות פרושים ברחבי הארץ בכ-2,500 מוקדים וכוללים כ-250,000 חברים- חניכים ומדריכים. בתנועות כ-30,000 מדריכים צעירים וכ-1,200 חברי שנת שירות (אומדן גודל תנועות הנוער, 2016).

ארגון הגג של 13 התנועות המוכרות בישראל הינו מועצת תנועות הנוער. המועצה מקדמת תכניות המשותפות לכל התנועות, מעודדת שיח ומאפשרת לכל תנועה לפתח את התחום המדובר בנושאים ובכלים המתאימים לה.

התכנית להשתלבות

בשנים 2012-3 פעל פורום של נציגי שמונה תנועות נוער מתרבויות מגוונות בהובלה של ג'וינט- אשלים, מת"ן ומשרד החינוך. במפגשי הפורום נערכה למידה של נושא ההשתלבות ונעשה איתור צרכים. במקביל למפגשי הפורום החלו חלק מהתנועות להרחיב את פעילותן והפורום פעל גם כקבוצת עמיתים המשמשת מקור לידע, מידע וייעוץ (כתב תכנית, 2012). היוזמות המקומיות להשתלבות התרחבו והתנועות פעלו בתחום בהיקפים שונים, חלקן עם ליווי מקצועי ומובנה וחלקן ללא ליווי, חלקן על בסיס תפיסה של חסד וחלקן מתוך הבנת הצורך בשוויון הזדמנויות. הלימוד

התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער

ג'וינט ישראל אשלים
 יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון

מדינת ישראל
 משרד החינוך

משרד הרווחה
 והשירותים החברתיים

המוסד לבטוח לאומי

המשותף של התנועות את נושא ההשתלבות הוביל לבניית התכנית לקידום השתלבות של ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער ולגיוס הגופים הרבים השותפים בה.

מטרות

1. יצירת מהלך שיאפשר התנסות מגוונת והתפתחות אישית של החניך עם המוגבלות בתוך תנועות הנוער בדומה לתהליך ההתפתחות והגדילה של כלל חניכי התנועה.
2. הגדלת מספר חניכים עם מוגבלות המשתלבים בתנועות הנוער.
3. הגדלת מספר תנועות הנוער המאפשרות השתלבות של בני נוער עם מוגבלות על פי מודל עבודה סדור ובאופן שמלווה בתשתית תנועתית מובנית.
4. ביסוס פלטפורמה ארגונית ותכנית שתאפשר השתלבות מיטבית של חניכים עם מוגבלות בתנועות הנוער לאורך שנים.
5. יצירת עמדות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות בקרב כלל חניכי תנועת הנוער אזרחי המחר.

יישום

1. נבנה מודל להשתלבות ופיתוח כלים המאפשרים התמקצעות, למידה ופיתוח של התחום בתנועה.
2. כמות החניכים המשתלבים גדלה לפחות פי 3.
3. כיום כל 13 תנועות הנוער מקדמות את ההשתלבות של חניכים עם מוגבלות. בכל תנועה יש רכז במשרה חלקית או מלאה המנהל את התחום ואמון על קידומו ופיתוחו. בחלק מהתנועות יש רכז ארצי ולצידו רכזי אזור.
4. משרד החינוך הגדיל את תקציב תנועות הנוער בסעיף השתלבות נוער עם מוגבלות בחמישה מיליון שקלים והוא עומד היום על 6 מיליון ₪ לשנה בבסיס התקציב. הסכום מיועד אך ורק לדברים המקדמים את ההשתלבות בתנועות.
5. עצם המפגש של 350 חניכי התנועות עם חניכים עם מוגבלות מייצר תהליך של שינוי עמדות טבעי. בנוסף, כל מדריכי התנועות (40 אלף בני נוער) נחשפים לתחום ומקבלים כלים להתמודדות וליצירת חברה מכילה יותר.

התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער

ג'וינט ישראל אשלים
יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון

מדינת ישראל
משרד החינוך

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים

המוסד לבטוח לאומי

תהליך כניסה

- גיוס רכזת ארצית לניהול התכנית.
- שיחה עם מזכ"לי תנועות הנוער: על ההשתלבות בכלל, על חשיבות ההשתלבות בתנועות, על אופני ההשתלבות השונים ועל הציפיות מהתכנית.
- הצגת התכנית לגזברי התנועות לצורך תיאום ציפיות והבנת הנגזרות הכלכליות של ההשתלבות בתנועות. ההשתלבות מציבה אתגרים כלכליים משמעותיים (הנגשות שונות, הכשרות ייעודיות, כח אדם נוסף ועוד) ועל כן השיחה היתה חשובה. עם חלק מהגזברים התקיימו גם שיחות אישיות.
- גיוס רכזי השתלבות בתנועות השונות: בשתי תנועות- בני עקיבא והצופים, כבר היו רכזים וכבר פעלה תכנית בצורה ממוסדת וברורה. בחלק מהתנועות היו רכזים במשרה זעירה, ובחלקן לא היו רכזים ולא התעסקו כלל, כתנועה, עם הנושא.
- קיום יום אוריינטציה לרכזים חדשים להיכרות עם תחום המוגבלות ועם נושא ההשתלבות.

רכיבי התכנית

בניית תשתית בתנועות

שיחות הדרכה פרטניות עם רכזי ההשתלבות בתנועות. בחלק מהתנועות לרכזים יש ניסיון מקצועי וידע רלוונטי. אחרים חדשים ומגיעים מעולמות תוכן שאינם בהכרח קשורים לתחום. השיחות כללו התאמה של מודל ההשתלבות לתנועה, סיורים בשטח, הגדרת יעדים, מטרות ודרכים לביצוע, התמודדות עם תהליכי שינוי עמדות בתנועה, סוגיות בהתנהגות מאתגרת, התאמת פעולות ועוד.

מפגשי הדרכה קבוצתיים של פורום הרכזים. המפגשים כללו למידת עמיתים, הרצאות וסדנאות לצורך למידה, העמקה ומפגש עם תכנים וכלים שונים, פיתוח דיוק ומשוב לכלים שפותחו במסגרת התכנית, יצירת שיתופי פעולה ואסטרטגיות עבודה דוגמת פניה משותפת לרשויות. בעיריית ירושלים בעקבות הפניה של הפורום, כתבו נייר עמדה ותכנית עבודה שנתית הכוללת תקציבים, התמקצעות והגעה ליכולות ההשתלבות המקסימליות בעיר.

פרויקטים תנועתיים. על מנת לאפשר לכל תנועה להתקדם בקצב, בשפה ובאופן המתאים לה ביותר, פיתחו בתנועות פרויקטים שונים, הקשורים בחלקם הגדול בהדרכה ושינוי עמדות בקהילה. בין הפרויקטים ניתן למצא "ניידת ואהבת" (האיחוד החקלאי), שעוברת בסניפים ומעבירה פעולות חווייתיות ומקצועיות, פינת שיחה אישית (בני עקיבא) ובה מקומות ישיבה עם עקרונות לשיחה אישית מקדמת, התאמת חומרים לקינים הערביים (הנוער העובד), מערך הכשרה תנועתי (היכלי ענ"ג), הנגשת משלחות תנועתיות (הצופים), קידום פעילות עם מרכז אקדם במודיעין (הנוער הלאומי- ביתר) ועוד.

התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער

ג'וינט ישראל אשלים
 יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון

מדינת ישראל
 משרד החינוך

משרד הרווחה
 והשירותים החברתיים

המוסד לבטוח לאומי

קורס רכזי נגישות. בהתאם לדרישת החוק למנות רכז נגישות בכל ארגון המעסיק מעל 25 אנשים בשכר, נדרשות גם התנועות לרכז נגישות מבין אנשי הצוות. בקורס רכזי הנגישות שהתקיים במועצת תנועות הנוער השתתפו נציגי כל התנועות, בדגש על אנשי הלוגיסטיקה של התנועות- בעיקר מתוך רצון לחשוף גם אותם לתחום ולייצר הבנה שמדובר במענה תנועתי כולל ולא במשהו נקודתי

הצטיידות. במהלך שנות התכנית נרכשו עבור התנועות ערכות להמחשת לקויות, לוחות משחק גדולים, משחקים שונים ששמים דגש על נקודות החוזק והמשותף, ספרים בנושא וערכות הפעלה לרכזים.

פיתוח ידע וכלים

מחקר

המחקר נערך ע"י ד"ר נעמי שרויאר וד"ר מיכל סופר מאוניברסיטת חיפה- וכלל שני סבבים של שאלונים למדגם של מדריכים וחניכים ללא מוגבלות, ראיונות אישיים עם חניכים עם מוגבלות ועם הוריהם, קבוצות מיקוד של רכזים ובחינה של מסמכים כתובים של התנועות.

עריכת המחקר היתה מאתגרת ונתקלה בקשים שונים: תחלופת מדריכים אחת לשנה ותנועה של חניכים שלא אפשרו מעקב והעברה של השאלון לאותם נחקרים, קבלת אישורי הורים למחקר והסכמה של הורים לקיום ראיונות עם הילדים, מתוך תחושה שהילד פוגש הרבה אנשי מקצוע במשך השבוע ומפגש נוסף עלול להפריע.

על אף הקושי, תוצאות המחקר מעניינות ומלמדות.

אתר אינטרנט

האתר הוא התשתית המרכזת את כל הידע שפותח בתכנית ומאפשרת להפיץ אותו ולשמר אותו לאורך זמן. נמצאים בו כל הכלים שפותחו בתכנית ומוזכרים בדוח, ישנה מפה לחיפוש מוקדי פעילות של התנועות בצירוף פרטי התקשרות של רכז ההשתלבות וישנו ריכוז של חומרים נוספים שפותחו בתנועות ויכולים לשמש גם אחרים.

מודלים ותדריכים

מדריך לרכז להשתלבות בשכבה הצעירה. המדריך נכתב על בסיס הידע שנצבר בבני עקיבא ובצופים ועל בסיס הידע שנדרשו לו בתנועות שנכנסו לתחום. בנוסף נערכו תצפיות, ראיונות וניתוחי מסמכים. המדריך כולל עקרונות עבודה, מודלים לאיתור חניכים, הנחיות לתהליך קליטת חניך חדש, כתיבה והתאמה של פעולות, לקראת פרידה, קשר עם גורמים בקהילה, אתיקה ועוד.

פנקס כיס למדריך להשתלבות בשכבה הצעירה. המדריך נכתב על בסיס המדריך לרכז ועבר התאמות לצרכי המדריכים. המדריך כולל מילון מונחים, עקרונות עבודה, אתיקה, עקרונות בהתאמת פעולות, היערכות לפעילויות מיוחדות, קשר עם גורמים בתנועה וקשר עם גורמים בקהילה.

התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער

מדינת ישראל
משרד החינוך

משרד הרווחה
השירותים החברתיים

המוסד לבטוח לאומי

מדריך להשתתפות נוער עם מוגבלות בשכבה הבוגרת. המדריך כולל עקרונות עבודה, ידע על מאפייני גיל ההתבגרות בדגש על מתבגרים עם מוגבלות, הצעה למסגרות השתלבות אפשריות בשכב"ג, הכנה למעבר לשכב"ג, התאמת תפקידים, ליווי ותמיכה, ארגז כלים מתודי, פעולות מלוות לתהליך ועוד.

תכניות הכשרה

לומדה חוויה אינטראקטיבית ובה דגשים להכנת פעולות בהתאם למוגבלויות השונות.

אפליקציה "על רגישות ונגישות". האפליקציה, שפותחה בשיתוף תכנית "לשם שינוי", מאפשרת למשתמש לחוות מעט מחוויותיו של נער עם מוגבלות ביום יום, ומאפשרת לגלות דרכים להקלה על ההתמודדויות באמצעים פשוטים וברי השגה.

אוגדן מאמרים האוגדן ובו עשרה מאמרים מתחומים שונים בנושא שילוב והשתלבות, נכתב בהתאם לבקשה של רכזי ההשתלבות בתנועות, שנתקלו בקושי לאתר חומרים זמינים ללימוד והרחבה בנושא. המאמרים באוגדן מהווים בסיס לדין ופעילות בנושא השתלבות ועמדות עבור השכבה הבוגרת ומטות התנועה. האוגדן כולל את המאמרים המלאים, תקצירי המאמרים והמלצות למתודות מתאימות ללימוד ודין שלהם.

הכשרות מדריכים - בניית רצינות של תכני ההדרכה, אותן מתאימה התנועה לשפתה ולצרכיה, תמיכה בהכשרות מדריכים, ריכוז רעיונות להרצאות, הפעלות ומתודות מתאמות לתנועות הנוער.

פעולות לקידום תהליכי שינוי עמדות בקהילה

קמפיין "אל תפספס חבר". קמפיין בשיתוף ערוץ הילדים. הקמפיין כלל שלושה סרטונים, המציגים כל אחד זוג חברים- עם ובלי מוגבלות. בנוסף לסרטונים, נערכה פעילות באמצעי המדיה השונים של ערוץ הילדים. את תקופת הקמפיין ליווה מערך חינוכי שכלל דפי לימוד ופעולות לשכבות גיל שונות. בנוסף לערוץ הילדים שודר הקמפיין גם בערוץ 2 וערוץ 10.

מערכי הדרכה סביב סרטים. מערכי פעולות להרחבה והעמקה בנושא השתלבות ועמדות לשכבה הצעירה ולשכבה הבוגרת. המערכים מתייחסים לחמישה סרטים וכוללים פתיחה, משימה לצפייה מונחית, עיבוד, דיון והעמקה וסיכום.

קמפיין עם קבוצת ידעות אחרונות. הקמפיין כולל שתי כתבות בגיליון 24 שעות של העיתון וארבע כתבות וידאו באתר ynet, במטרה לחשוף ולייצר מודעות לתכנית, לשותפים ולשינוי שהתחולל בחמש השנים האחרונות.

סרטונים. הפקת סרטון לתכנית וסרטון לכל תנועה. חלק מהסרטונים הם סרטי תדמית וחלק מלווים תכניות הכשרה והדרכה. סרטון התכנית הוא קליפ שנכתב במיוחד ומבוצע ע"י להקת תנועת הנוער הלאומי- ביתר ובהשתתפות חניכים ומדריכים מהתנועות.

התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער

ג'וינט ישראל אשלים
יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון

מדינת ישראל
משרד החינוך

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים

המוסד לבטוח לאומי

חשיפה, שיווק והגברת המודעות לתכנית

הצגת התכנית בפני פורומים מקצועיים. פורומים במשרד הרווחה, במשרד החינוך, בג'וינט, ברשויות מקומיות, בכנסים מקצועיים מגוונים ועוד. מעבר להיכרות עם התכנית, החשיפה גם סייעה לאיתור וגיוס של חניכים עם מוגבלות שלא הכירו את האפשרות להשתתפות בתנועת נוער.

סיורים בשטח. היכרות קרובה ומפגשים תוך כדי פעילויות (הכשרות, מחנות קיץ, פעילות שוטפת אחר הצהריים) בהשתתפות חברי ועדת ההיגוי ונציגים נוספים של השותפים בתכנית.

הפצת חומרים ומידע. בסיוע ועדת ההיגוי הופצו חומרים שונים שנכתבו בתכנית וכן פליירים לשיווק התכנית ולאיתור חניכים חדשים. בעקבות כל "גל הפצה" כזה התקבלו עשרות פניות של הורים לילדים עם מוגבלות, שבהתאם להעדפותיהם וליכולת של התנועות הצטרפו והפכו לחניכים מן המניין.

מחשבות ותובנות

- אין ספק כי תנועות הנוער על כל עקרונות הפעולה שלהן ובראשם "נוער מחנך נוער", הן חוד החנית של החברה הישראלית והן חוללו, ומסוגלות לחולל, מהפכות חברתיות של ממש.
- השתלבות נוער עם מוגבלות היא אפשרית ואין סיבה שלא תקרה בכל מסגרת שהיא. על מנת שההשתלבות תצליח יש צורך בהכנה מתאימה, בליווי קבוע וזמין, בהכנת חומרים רלוונטים, ובהכשרת לבבות של כל המעטפת.
- בין רכזי ההשתלבות בתנועות היתה שונות גדולה מבחינת הרקע וההיכרות עם התחום פער מאתגר שדרש לצד ההתקדמות וההעמקה המקצועית, לעסוק כל הזמן גם בלימוד מושגים ותפיסות בסיסיים.
- עבור חלק מהרכזים ניהול התחום נעשה בחלקיות משרה ובשילוב עם תפקידים נוספים בתנועה, דבר שגם הוסיף לאתגר שבתפקיד.
- מהתבוננות בתהליכים שקרו בתנועות, ניתן לומר, כי על מנת לחולל שינוי משמעותי ותהליך אמיתי של שינוי עמדות, צריך לפעול "מלמעלה" ו"מלמטה" בו זמנית: לעבוד ברמת חשיפה ומחשבה עם אנשי ההנהגה וההובלה, וביחד עם זה, לעורר ולקדם את העשייה ואת ההכשרות בקרב החניכים.
- לתהליך שינוי העמדות מומלץ לגייס את כל הגורמים, ולא לשכח את אגף הכספים. להשתלבות נגזרות כלכליות רבות, וחשוב שיהיו שותפים למחשבה, להחלטות ולתהליך כולו.

התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער

ג'וינט ישראל אשלים
 יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון

מדינת ישראל
 משרד החינוך

משרד הרווחה
 והשירותים החברתיים

המוסד לבטוח לאומי

○ במהלך התכנית פותחו כלים רבים, לעיתים בקצב מהיר מיכולת ההטמעה של התנועות. כדאי לחשוב כיצד לסייע בתהליך ההטמעה, או אולי לפתח פחות כלים ולאפשר יותר זמן העמקה והטמעה במה שפותח.

○ במהלך צילום הסרטונים והקמפיין, התעקשנו שלא לבחור בשחקנים מקצועיים, אלא לעבוד עם חניכי התנועות. התעקשות נכונה לטעמי, ששכרה בצידה (מסך פשוט, מוכר וטבעי, העצמה של החניכים והמדריכים, מסר שיש לאן לשאוף וכולם יכולים להגיע רחוק, מסר של אמון ביכולת וכו').

○ "עם הפנים קדימה":

- התכנית הנגישה את התנועות עד לשלב ההגשמה והיציאה לשנת שרות (ש"ש), שהוא שלב ההמשך הטבעי לכל מי שמעוניין בכך בתנועות. לעניות דעתי יש צורך גדול ללמוד את התחום ולסייע לתנועות להנגיש בהקדם גם את השלב הזה.

- על מנת להמשיך לפתח, ללמוד ולקדם את ההשתלבות בכל 13 התנועות מומלץ להמשיך וללוות את רכזי התחום גם בהדרכה פרטנית וגם כפורום עמיתים לומד.

כתבה: אורית שליאכטר, מנהלת התכנית

התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער